

TARİH ÖĞRETİMİNİN EĞİTİMSEL AMAÇLARI*

Doç. Dr. MUSTAFA SAFRAN**

Bu çalışmada dört ana bölümden oluşan bir model kullanılmıştır. Çalışmada ilk olarak modelin tümü ayrıntılı olarak izah edilecek ve içeriğinin genel tanımı verilerek dört ana bölüm arasındaki bağlantılar gösterilecektir. Daha sonra her ana bölüm ayrı ayrı açıklanarak her biri için eğitimsel amaçlara uygun örnekler verilecektir. Verilen eğitimsel amaçların her bir grubu kendi kategorisinin tipik bir örneği olarak düzenlenmiştir. Bu örnekler üzerinde çalışılmasının öğrencilere ve onların okul ortamlarına uygun olan diğer amaçların oluşturulmasında öğretmenlere rehberlik ve ayrıca onları teşvik edeceği düşünülmektedir.

Aşağıda bu çalışmanın ana ve yan başlıkları verilmiştir.

A — TARİH ÖĞRETİMİNE KARŞI TUTUMLAR

- 1 — Katılma
- 2 — Tepkide Bulunma
- 3 — İmgeleme/ Hayal Gücü

B — BİLİMİN NİTELİĞİ

- 1 — Bilginin Niteliği
- 2 — Yöntemlerin Düzenlenmesi
- 3 — Ürünler

C — BECERİ ve YETENEKLER

- 1 — Sözcük Edinimi
- 2 — Referans Becerisi
- 3 — Hafızaya Yerleştirme
- 4 — Kavrama

* COLTHAM, J.B ve J. FINES. *Educational Objectives for the Study of History*, Th 35, The Historical Association, London, 1971

** G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi, Tarih Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

- 5 — Çeviri
- 6 — Analiz
- 7 — Öteleme
- 8 — Sentez
- 9 — Yargı ve Değerlendirme
- 10 — İletişim Becerisi

D — ÖĞRETİMİN EĞİTİMSEL SONUÇLARI

- 1 — Sezme/iç görü
- 2 — Değerler Bilgisi
- 3 — Mantıkî Yargılama

Görüldüğü gibi A bölümünde esas olarak öğrencilerin kişiliklerinin duyuşsal yönü ele alınmıştır. Bu bölümde üzerinde durulan duyuşsal bağ olmaksızın herhangi bir konudaki öğretimin başlatılabilmesi ve verimli bir biçimde sürdürülmesi mümkün değildir. Duyuşsal alandaki hissetme ve isteme gibi davranışlar bir boşluk içinde örneklenemez. B bölümü bu davranışların yönelebileceği tarih bilimine özgü bir analizi gösterir. C bölümünde ise B bölümünde tanımlanan bilim türüyle ilgili beceri ve yetenekler açıklanmıştır. Buna göre B ve C bölümleri öncelikle bilişsel davranışlarla ilgilidir. Son olarak D bölümünde tarih öğretiminin ve uygulamasının sonuçları yer alır. Bu sonuçlar öğrencinin kişisel gelişimine hem bilişsel hem de duyuşsal katkılarına göre tanımlandığından duyuşsal alana dönüş söz konusudur.

Bölümler birbirleriyle bağıntılıdır. Ancak bu bağlar sadece kendinden sonrakiyle kurulu değildir. A bölümü en az B kadar C bölümü ile de ilgilidir. Örneğin duyuşsal alanda yer alan güdülenme tarihsel çalışmanın içeriğini etkilediği kadar beceri ve yetenek edinimini de etkileyecektir. Öte yandan bilimin niteliği arttıkça istenen yetenek ve beceri düzeyleri hatta güdülenme düzeyi de yükselecektir. Benzer biçimde B, C, D bölümleri de birbirleriyle ve D bölümü A bölümüyle bağıntılıdır. Kısaca tüm bölümler birbirleriyle bağıntılıdır ve bu bağıntılar arasında dolaşım söz konusudur.

Bu modelin tarih öğretiminde uygulanmasını açıklamak amacıyla her bir bölümün sırasıyla gözden geçirilmesi yararlı olacaktır.

BÖLÜM A

TARİH ÖĞRETİMİNE KARŞI TUTUMLAR

Bu bölümdeki üç davranışın tümü duyuşsal davranışlardır ve bireyin kendi iradesine bağlıdır. Çünkü hiç kimse burada kastedilen anlamıyla bir başkasını katılma davranışını göstermeye tepkide bulunmaya ya da imgeleme gücünü kullanmaya zorlayamaz.

1 — Katılma: Bu bölüm için aranan olumlu davranış türü “..... a ilgi gösterir”, “.....a dikkat eder”, “.....lar üzerinde gözlemler yapar.”, “.....lar konusunda meraklıdır.” gibi amaçlarla en iyi biçimde tanımlanmaktadır. Tarih öğretiminin amaçlarına özgü örnekler ise şunlar olabilir;

— İnsanlara kişilik özellikleri, eylemleri ve ilişkileri açısından ilgi gösterir.

— Tarihsel bir olgunun unsurlarını farkederek ve bunları ayırtedebilir.

— Tarihi içeriği olan hikâyelere (genç yaşlarda), kitaplara (daha büyük yaşlarda), resimlere (her yaşta) ilgi gösterir.

— Çağdaş özelliklerin tarihsel içerikleri üzerinde yorum yapar.

2 — Tepkide Bulunma: Bu bölümdeki muhtemel amaçların alanı geniş ve çeşitli niteliklere sahiptir. Bu nitelikler öğrencilerin yaşlarına göre farklılıklar gösterebilmektedir. Dikkat edilmesi gereken husus öğrencilerin gönüllü olmaları ve beklenen davranışları yetişkin yönlendirmesi olmadan göstermeleridir. Bu davranışlar heves, coşku gibi terimlerle açıklanabilir. Bu bölümdeki amaçları açıklayıcı bazı örnekler aşağıda verilmiştir.

— Gözlem ve yaşantılarını diğerlerine anlatır. (Ailesine, öğretmenine, diğer çocuklara).

— Dramatizasyon veya model yapımına ya da benzer faaliyetlere öncülük eder.

— Daha önceki yaşantı veya gözlemlerle ilgili materyal toplar. (Nesneler, gazete kopyaları, resimler, resimli kaynak kitaplar v.b.).

— Daha önceki yaşantı veya benzeri şeylerin tekrarını ister. (Örneğin; “bize buna benzer başka bir hikaye anlatın”, “oraya bir kez daha gidebilir miyiz?” gibi).

— Yaşantı veya gözleme ilişkin sorular sorar.

3 — **İmgeleme:** Tarihî materyallerin tek başlarına bir metin, portre ya da resim olarak ele alınması bunların yeterince anlaşılmasını engelleyecektir. Öğrencinin bu materyelleri zihninde canlandırması, kahramanların davranışlarının ya da duygularını veya bakış açılarını anlamaya çalışması diğer bir deyişle hayal gücünü kullanması da beklenir. Burada sözü edilen imgeleme ya da hayal gücü türü aşağıdaki amaçlarda tanımlanmıştır:

- Tarihî bir olayı kişisel ilginin belirtileri ile açıklar.
- Karakterlerin içinde bulunduğu devir ile ilgili hikâyeler kurar.
- İnsanların yaşantılarına ve tarihi kanıtlara göre duyguları ve eylemleri dramatize ederek sunar.

Görülmektedir ki (A) bölümünde açıklanan davranışlar çok sayıda tarihsel materyal ile karşılaşmaya (B bölümü) ve bu materyalleri ele almak için gerekli bazı yeteneklere (C bölümü) bağlıdır. Öte yandan bu davranışlar bireyin kişilik gelişimine (D bölümü) de katkıda bulunacaktır. (A) bölümündeki bu üç davranış tarihi etkili bir biçimde öğretmek için bütün aşamalarda ve yaşlarda gerekli olan davranışlardır. Diğer bir ifade ile bu üç davranış gelişimsel bir düzeni tanımlamaz. Eğer öyle olsaydı en genç öğrenciler için katılma daha büyük yaşlardaki öğrenciler içinde tepkide bulunma ya da imgeleme davranışı geliştirilirdi. Oysa tarihin öğretilmesi için bu üç davranışın tümü gereklidir.

Bu üç davranışın yoğunlaştığı alanlarda sadece yaşa değil uyarıcının niteliği ve öğrencinin daha önceki yaşantılarına da bağlıdır. Öğrencinin yaşı ile ilgilendiği konu arasında bir ilişki olduğu söylenebilir. Ancak birçok materyal ele alış düzeyi ve örneklenen spesifik durumlara göre değişik yaşlardaki öğrencilerin ilgisini çekebilir. Bu bölümde son olarak söylenebilecek temel husus şudur; Tarih öğreniminde duyuşsal davranışların geliştirilmesi ve korunması her yaşın ve dönemin amaçlarıdır.

BÖLÜM B

BİLİMİN NİTELİĞİ

Bilim dalları arasındaki sınırlar çok keskin olmamakla birlikte bir bilim dalı içerdiği bilgiler, işlemler ve ürünleri açısından diğerlerinden ayrılabilir. Tarih bilimine ilişkin bilgi, işlem ve ürünler bu bölümde ele alınmıştır.

I – Bilginin Niteliği: Tarih öğretimi kapsamı içinde ele alınabilecek bilgi türlerine ilişkin eğitimsel amaçlara aşağıda bazı örnekler verilmiştir.

a) Temel kaynaklar:

— Kanıt olarak kullanılabilir materyal türlerini hatırlar

Örneğin;	
tarihi eserler	resimler
portreler	yazılı ya da basılı dökümanlar
anıtlar	yapılar
fotoğraflar	haritalar
mitler	masallar
folklor	edebiyat
müzik	istatistikler
hatırat	v.b.

— Yakın ilişkisi olan kaynak materyalleri arasında ayırım yapar.

Mitoloji-masal-zabıtname
folklor-hatırat

— Çeşitli tür kaynak materyallerine hangi özel tekniklerin uygun olduğunu hatırlar; örneğin; paleoğrafi, diplomatik, çeviri, istatistiksel ve ekonomik analizler, arkeoloji

b) İkincil kaynaklar:

Metin içinde gereken isimleri ve terimleri hatırlar. Örneğin;

- İnsan davranışının bütün alanlarını oluşturan unsurların isimleri (merak, kin, korku, sevgi, kıskançlık, hırs, düşünce, inanç), belirli olaylarla ilgili insan veya insan gruplarını ya da yerlerin isimleri (Napolyon, Wilson, Wilhelm, Saraybosna v.s.). Değişik türden olayların isimleri (Kuzey Kutbu Seferi, Kırım Savaşı, Romalılar'ın Gal'i istilası), insanlar tarafından kullanılan ve icad edilen nesnelere isimleri (silahlar, aletler, ev gereçleri, sanat ürünleri, makinalar, giyim eşyaları), insanlar tarafından geliştirilen tekniklerin isimleri (geçim için icad edilenler-çiftçilik, balıkçılık İletişim için icad edilenler-yazı, kitap, telgraf Üretim için icad edilenler-imalât ve işleme),
- İnsan faaliyet ve yaşantı türlerine özgü kategoriler (Roma, Viktorya ya da batı kültürleri, politik, sosyo-ekonomik gruplar, kurumlar ve

çeşitli otorite unsurları), teoriler ve fikirler (güç dengesi, arz ve talep, rönesans, milliyetçilik), insanlığı etkileyen değişikliklerin çıkış noktası (ilk demiryolu seyahati, radyonun, telgrafın icadı, Wright kardeşlerin uçuşu), organize olmuş eğilimler (Bacon bilimi, kadın özgürlüğü, Roma emperyalizmi, Luthercilik), kendilerini oluşturan olaylardan hemen sonra gelen temel eğilimler (edebiyatın yayılması, endüstriyel kirlilik, feodalizm, Roma İmparatorluğu'nun yıkılması gibi.),

2 — Yöntemlerin Düzenlenmesi: Bu bölümde tarih bilgisinin bir sonuca varacak şekilde ele alınmış yolları ortaya konmuştur. Bu konuda şu örnek verilebilir.

— Temel ve ikincil, materyallere uygulanabilecek esas işlemleri bilir. Örnek amaç ifadesinde sözü edilen işlemler aşağıda verilmiştir.

a) Tek bir ürün ya da delilin derinliğine incelenmesi

b) Bir konu ile ilgili temel ve ikincil kaynaklardaki, uygun olduğu takdirde diğer bilimlerdeki tüm delillerin toplanması ve değerlendirilmesi.

c) Delillerle ilgili sorulabilecek soruları ve bunların niteliklerinin belirlenmesi

d) Kaynak materyalin aşağıdaki ölçütlere göre değerlendirilmesi;

1 — Gerçeklik

2 — Uygunluk

3 — Tutarlık

4 — İnanılabilirlik

5 — Güvenilirlik

6 — Bütünlük

7 — Kendi içinde ve diğer materyallerle tutarlılık

8 — Delillerin kendi döneminin kültürü ve politik düşüncesi vb. uygunluğu

9 — Kaynak materyalin insan tabiatının ve davranışının kişisel tecrübe ve bilgisiyle uygunluğu.

e) Yeni araştırmalar yapma, mevcut delillerden, geçmişe ve geleceğe dönük tahminlerde bulunma, bilgi ve tecrübelerin temeline dayalı bilgiler

çıkarma ve belli bir boşluğun kaçınılmaz olduğunu kabul etme gibi yollarla bilgilerdeki eksikliklerin tanınması ve uygun faaliyetlerin işlenmesi.

f) Temel ve ikincil kaynak materyallerinin analizini yapacak şekilde;

1 — Bakış açısını keşfetmek.

2 — Eğilimi sezme.

3 — Gerçeği değer yargılarından ayırmak,

4 — Karmaşık materyallerdeki unsurları ayırmak,

5 — Açık ifade edilmemiş varsayımları tanımak.

6 — Karmaşık materyallerle bağlantıların nitelikleri (zaman, davranış ve neden) arasındaki ilişkileri tanımlamak.

g) 1 — Bilginin daha önce organize edilmiş elemanlarıyla, yeni elemanlarının;

2 — Bilginin ve deneyimin sahip oldukları parçalarla delile dayanan materyallerin;

3 — Güncel ilişkiler, neden-sonuç ilişkileri gibi bazı organize edilmiş ilkeleri kullanan birden fazla kaynaktan seçilmiş materyallerin sentezini yapmak.

3 — **Ürünler:** Yukarıda verilen uygulamaların sonucunda elde edilecek ürün çeşitleri, bunlara ilişkin sonuçlar ve bazı örnekler aşağıda verilmiştir.

Ürün Çeşidi	Ayrıntılı Sorular	Ürüne Örnekler
a) Tekrar üretim ve tanımlama	Neye Benziyor/du ne oldu?	Model, dramatik, gösteriler, resim, diagram, tablo, harita, özet (Temel ya da ikincil materyal) Kişilerin ya da grupların portreleri (Yazılı ya da sözlü), bir devrin tasviri, olayların veya etkilerinin öyküleri
b) Karşılaştırma	Aradaki farklılıklar nelerdi(r)? Değişimler nelerdir?	İki ya da daha çok model, resimler, dramatik gösteriler vb.

Ürün Çeşidi	Ayrıntılı Sorular	Ürüne Örnekler
		Değişikliklerin yazılı ya da sözlü anlatımı, hikâyelerin karşılaştırmalı tasvirleri
c) Açıklama ve Yorum	Bir değişikliği ya da neden olduğunu nasıl anlattırın? Neden olaylar böyle oldu da, öbür türlü olmadı?	Sözlü tartışma ya da açıklama, müzakere, yazılı anlatım, biyografi

Yukarıda verilen bilimin niteliğine ait gerek alt bölümler gerekse alt bölümlerin içindeki unsurlar gelişimsel sonuçları göstermez. Diğer bir deyişle öğrencilerin kronolojik yaşlarıyla açıklanamaz. Ancak temel ve birincil kaynak materyalleri seçilirken öğrencilerin yaşları dikkate alınmalıdır. İşlemlerin düzenlenmesi basamağında ise kronolojik bir sıralama yapılamaz. Tüm yaşlardaki öğrenciler kendi düzeylerine göre bu bölümdeki amaçlara ulaşabilirler. Ürünler bölümü ele alındığında; küçük öğrencilere soruların yazılı değil sözlü olarak sorulması ve açıklamanın niteliğinin onların deneyimleri içinde yer alması yararlı olacaktır. Burada faaliyetin kendisi değil içeriği ve biçimi kronolojik yaşla ilgili olabilir.

BÖLÜM C

BECERİ ve YETENEKLER

Bu bölümde beceri ve yeteneklerle ilgili olarak etkili bir tarih öğretimi için gerekli olan bilişsel davranışlar ortaya konmaktadır. Bu davranışların bazıları kısa sürede kazanılabilirken bazılarının kazanılması daha uzun süre alabilir. Bir kısmı bir kez öğrenildiği zaman daha sonra birçok kez kullanılabilir. Bir kısmı ise okul yılları boyunca biriken çoğalan uygulamalarla gerçekleşir. Aşağıda bu davranışlardan bazıları verilmiştir.

1 — **Sözcük Edinimi:** Tarih büyük ölçüde sözel bir bilim olduğu için terminolojisinin kavranması öğretimin her aşamasında başarıya katkıda bulunacak bir amaçtır. Terminoloji ile verilen kavramlar somutluk, soyutluk derecesine göre ya da öğrencinin deneyimlerine, yakınlığı ya da uzaklığına göre değişebilir. Aşağıda sözcük edinimi ile ilgili olduğu düşünülen bazı amaçlar verilmiştir.

— Ortak kullanılan kelimelerin genel ve özel tarihsel anlamlarını ayırır eder (Kilise, ticaret, devrim, kültür vb. gibi).

— Spesifik terminolojiyi anladığını gösteren örnekler verir (Oy verme hakkı, feodalizm vs).

— Terminolojiyi yazılı ya da sözel anlatımda doğru olarak kullanır.

— Temel zaman belirteçlerini doğru olarak kullanır (Yıl, asır vb.).

— Zamana ait terimlerin unsurlarını doğru olarak kullanır (Dönem isimleri, ortaçağ vb.).

— Döneme uygun terminoloji kullanır (Romalılarda/tribune).

— Doğru terminoloji kullanarak ele alınan materyal için bir işlem tarif eder (Tutarlık, önyargı gibi).

2 — Referans Becerisi: Bu becerilere spesifik olguları ve bilgileri tamamen değil kısmen ikincil kaynaklardan elde etmek kontrol etmek ve tekrar düzeltmek için gerek duyulmaktadır. Çoğunlukla okuma becerileri ile ilgilidir. Bazı örnekler aşağıda verilmiştir.

— Konuları çabuk bulmak için alfabetik sistem kullanır.

— Index'si etkin olarak kullanır.

— İstenen materyale rehberlik ederek konu başlıklarını hızlı ve etkili biçimde kullanır.

— Kasetçalar kullanabilir.

— Mevcut amaç için uygun başvuru kaynaklarını seçer.

— İstenen bilgiyi bulmak için kitabın bir bölümü ya da makaleyi dikkatle inceler.

— İstenen görüntüyü bulmak için hareketli film makinası kullanabilir.

— Grid referansları kullanabilir.

3 — Hafızaya Yerleştirme: Öğrenciden bazı bilgileri hafızasına yerleştirmesi ve gerektiğinde hatırlaması beklenir. Ancak karşılaşılan büyük miktardaki bilgi arasından hangilerinin öğrencinin bilgi birikimi içine katılması gerektiğini belirlemek bunlar içinden seçim yapmak gerekir. Bu beceri ile ilgili bazı amaçlar şunlar olabilir.

— Çalışılan konuya özgü isimleri ve terminolojiyi güvenli ve doğru olarak kullanır.

— Son zamanlarda üzerinde durulan konularda karşılaşılan terminolojiyi ve isimleri hatırlar.

— Bazı tarihlerle ilgili olayları hatırlar,

— Bazı olaylarla ilgili tarihleri hatırlar,

— Belirli olay türleriyle ilişkili örnekleri hatırlar,

— Delil toplama, delillerin kontrolü ve delillerin incelenmesiyle ilgili süreçleri hatırlar.

— Konuşma dilinde mecazi anlamda ya da benzetme amacıyla kullanılan bazı isim ve terimlerin ne amaçla kullanıldığını kavrar. (İskender'in kılıcı, Bizans entrikaları v.s.).

4 — Kavrama: Burada sözü edilen davranış herhangi bir yeni malzeme ile ilk karşılaştığında gerekli olan davranıştır. Materyalin genel yapısının anlaşılmasını sağlayan tetkiklerin sonucudur.

— Bir delilin dikkat çekici özelliğini ya da özelliklerini tanımlar veya tasvir eder.

— Okunan materyalin özetini verir.

— Bir karakterin tasvir edilmiş davranışını açıklamak için kendi deneyimlerini kullanır.

— Bir delil parçası veya ikincil kaynak materyali hakkındaki ilginç şartıcı ve benzeri özellikleri formüle eder.

— Delil hakkında sorulacak soruları formüle eder.

5 — Çeviri: Karşılaştığımız tarihi materyaller değişik biçimlerde olabilir. Bir biçimden alınan bilginin başka bir biçime dönüştürülmesinin iki yönü vardır.

1 — Eğer çeviri geçerli olacaksa daha yakın ve detaylı incelemeyi gerektirdiği için bir önceki kategoride verileden daha derinliğine kavrayışa katkıda bulunabilir. Bu diğer süreçlere başlamadan önce genişleyen kavrayışın bir ifadesi olan bilişsel bir davranıştır.

2 — Malzeme imgeleme ve tepkide bulunmayı sağlıyorsa çeviri doğrudan bir ürünün yaratılmasına yol açabilir. Bu çeviride bilişsel bir davranıştır fakat ortama kişisel unsurlarda dahil olmaktadır.

Aşağıda çevirinin her iki yönüyle ilgili amaç örnekleri verilmiştir.

— Bir haritanın, nesnenin ya da resmin özelliklerini kelimelerle kursuz olarak tanımlar.

— Sözlü malzemeyi; dramatik biçimde,
matematiksel biçimde (raporların grafiği ya da tablosu)
model olarak
diyagram olarak
harita olarak, sunabilir.

— Bilgiyi olgusal biçimden öyküsel biçime dönüştürebilir.

— Sözlü malzemenin özetini yapabilir.

— Dönem isimlerini ve tarihleri alternatifli olarak kullanabilir.

6 — Analiz: Bu kategorinin başlığı olarak verilen bilişsel davranış burada bir bütünü öğelerine veya bölümlerine ayırma anlamında kullanılmıştır. Bu davranış öğrencinin önceki iki bölümde tanımlananlardan daha derin bir kavrayışa sahip olmasını sağlar. Bu hem malzemenin özelliklerinin kavramsal hem de eleştirel olarak değerlendirilmesi için bir araçtır.

— Bir nesnenin bölümlerini sözel olarak isimlendirebilir.

— Bölümlerin ya da unsurların ne olduklarını çizerek veya tasvir ederek gösterir.

— Çeviri malzemesi için biçim dizayn edebilir. (İstatistikleri hazırlama).

— İki veya daha fazla delil ya da ikincil kaynak materyaller arasındaki veya bunların kendi içlerindeki çelişkileri belirler.

— Bir delil veya ikincil kaynak materyalindeki eğilimleri, görüş açılarını, değer yargılarını belirler.

— Analizde kullanılan ölçütleri ifade edebilir.

— İki delil ya da ikincil kaynak materyaller arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları ifade eder.

— Öğeler arasındaki bağların niteliklerini belirler.

— Bir delil ya da tezdeki bağlantı kopukluklarını fark eder.

7 — Öteleme: Bu davranışta inceleme delilde henüz var olmayan bazı düşüncelerin, daha önce kazanılan bilgilerin kullanılmasıyla, ortaya

atılması söz konusudur. Bu davranış kavramadan daha olumlu ve daha serüvenci bir zihinsel faaliyeti yansıtır. Bir miktar imgeleme gücünüde gerektirir. Ancak tarihi materyalle ilgili ötemeler fantaziden farklıdır.

- Bir delilin incelenmesinden sonra makul çıkarsamalar yapmak.
- Delillerdeki boşlukları doldurmak için makul teklifler ileri sürebilir.
- Mantıklı hipotezler kurabilir.

8 — Sentez: Sentez adı verilen bir araya getirme davranışı, bir araştırmanın plânlanmasından bir ürünün yansıtılmasına kadar çalışmaların hemen hemen bütün aşamalarında ihtiyaç duyulan beceridir.

- Unsurları birbirlerine bağlayacak bağlantıları kullanır.
- Malzemeyi birarada tutacak bir organizasyon prensibi kullanır.
- Olayların sırasıyla zaman göstergelerini kombine eder.
- Belli bir zaman dilimindeki hayat şartlarının canlı ve doğru tasvirini yapar.
- Yeni bir unsuru organize bilgi bütününe yerleştirebilir.
- Eldeki amaçlara uygun olmayan unsurları dışlar.
- Bilinenleri ve bilinmesi gerektiği bilinmeyenleri biraraya getirerek plânlar formüle eder.
- Birincil veya ikincil kaynaklardan çıkan malzemelerle ilgili kendi deneyim ve bilgi dağarcığını oluşturur.

9 — Yargı ve Değerlendirme: Yargılama ya da değerlendirme davranışı bir ölçüt veya ölçütlerle materyalin özellikleri arasında bilinçli kıyaslamalar yapmayı gerektiren bazı referans çerçevelerinin kullanımı anlamında ele alınır.

Bu davranışlara örnek olabilecek bazı amaçlar aşağıda verilmiştir.

- Bir delili veya ikincil kaynak materyalini değerlendirirken uygun ölçütleri kullanır.
- Bir sonucu tartışır.
- Ölçüt ve yargı arasında açık bağ oluşturur.
- Kullanılan ölçüte başvurarak yargının doğruluğunu kanıtlar.

— Materyalin muhtemel yorumlarını reddeder.

— Materyali üzerinde çalışılan dönemlerin değerlerine uygun biçimde yorumlar.

— Bugünün değerleriyle daha önceki bir dönemin değerleri arasındaki farkları ortaya çıkarır.

— Materyal yorumlama da şüphecidir ve gerekli uyarıları yapar.

10 — İletişim Becerileri: Bir tarih çalışmasının ürünleri çeşitli biçimlerde olabilir. Eğer ürün ilgilenen tüm kişilere ulaştırılacak ise her bir değişik biçim kendisiyle ilgili özel becerilerde ustalığı gerektirir.

Aşağıda bu davranışla ilgili bazı amaçlara yer verilmiştir.

— Bir modelin unsurlarını oluştururken uygun oranları kullanır.

— Okunaklı ve doğru etiketler hazırlar.

— Hızlı etki sağlayabilmesi için diyagramlar hazırlar.

— Önemli özellikleri vurgulamak için resimli gösteriler organize eder.

— Okuyucuyu sürükleyebilecek öyküler oluşturur.

— Resmedilen bir karakteri tanıtmak için bedenini ve lisanını kullanır.

— Yazılı, sözlü veya dramatize ürünlerde uygun ve değişik kelimeleri kullanır.

— İlk defa duyulduğunda veya okunduğunda anlamı açık olsun diye kelimeler üzerinde durur.

— Okuyucu güçlük çekmeksizin, düşünme eğitimini takip edebilsin diye bir metni organize eder.

— Bir tartışmayı mantıkî düzeyde sunar.

— Bir araştırmanın sonuçlarını sunmak için uygun biçim veya biçimleri seçer.

Bu bölümün ilk üç ve son kategorisi-kelime haznesi, referans becerileri, kavrama ve iletişim becerileri-tarih çalışmalarının her düzeyinde ve her yaşta gerekli olan davranışları anlatmaktadır, 4'den 9'a kadar olan kategoriler, (belki 5. kategori farklı olabilir) aşağıda anlatılan prosedürleri işlemektedir. Ancak bazı amaç örnekleri bize bir becerinin değişik düzeylerde

ve değişik yaşlarda kullanılabileceğini bir diğer deyişle bir gelişim çizgisi takip etmediklerini göstermektedir. Bazı beceriler diğerlerinden daha zor ve karmaşık olabilir. Örneğin; çeviri değerlendirmeden daha basit bir bilişsel davranışı gerektirir, ancak hiçbir beceri, uygulandığı konu öğrenciye ilk anda anlaşılır gelmesi koşuluyla, öğrencinin yaşı nedeniyle bir öğrenme programından çıkarılamaz. Bu nedenle önemli olan konunun seçimidir.

Aynı şekilde bir kategori içinde değişik oranda zorluklar vardır. Örneğin; Analiz kategorisinde önyargının ortaya çıkarılması küçük yaştaki öğrenciler için pek kolay olmayabilir. Ama bileşen parçaların belirlenmesi öğrencilere verilen konu, onun için anlaşılır ise çok zor olmayacaktır.

BÖLÜM D

ÖĞRETİMİN EĞİTİMSEL SONUÇLARI

Bu bölümde tarih öğretiminin eğitimsel sonuçlarına yer verilmiştir. Sonuç kavramı ile, tarih öğretiminin öğrencilerin genel eğitimlerine yapması beklenen katkı anlatılmak istenmiştir. Genel eğitimin bütünsel amaçlarından biri burada öğrencilerin kişisel gelişimlerine katkıda bulunmak olarak belirlenmiştir ve bu amaç daha spesifik birçok hedefi içermektedir. “Kişisel gelişim” kavramını genel eğitimle bağdaştırmak, genel eğitimin bireyde değişiklikler yaratabileceğini ve bu değişikliklerin sosyal kurumlar arasında, okullarda sağlanan öğrenme tecrübelerine atfedilebileceğini göstermektedir. Bu nedenle okullarda öğrenilen herhangi bir bilimin sağladığı öğrenme yaşantılarının sonuçları, diğer disiplinlerin sonuçlarıyla ayrı veya benzer olabilir. Ayrıca aynı sonuçların okul dışında elde edilen yaşantılardan farklı olması da söz konusudur. Yine de genel eğitimin herbir bileşiminin yapacağı katkı kesinliği az da olsa belirlenebilir. Kişisel gelişime yardımcı olma amacı gerçekleştirildiyse değişiklikler yalnız tarih öğretimi- ne ayrılan zamanda değil okul içinde ve dışındaki çeşitli zamanlarda hatta okul hayatı bittikten sonra bile gözlenmelidir. İlköğretimde öğretmenler, lisedeki branş öğretmenlerine göre öğrencileriyle daha uzun süreli ilişkilerinin olması nedeniyle bu gözlemi bir dereceye kadar gerçekleştirebilirler. Ama hem ilkokul hem de lise öğretmenleri için okul dışındaki çıktılarının öğrenilmesi ve burada bir problem olduğu takdirde yardım edilmesi pek mümkün değildir. Yine de kişisel gelişim okul yılları boyunca ve herhangi bir öğretmen tarafından gözleme açıktır ve hedefler okul dışındaki koşullar kadar okul içindeki koşullara da uygulanabilir niteliktedir.

Aşağıda tarih öğretiminin sonucunda öğrenciden beklenen kişisel gelişimle ilgili davranışlar alt başlıklarla verilmiştir.

1 — Sezme/İçgörü: Burada anlatılan davranış özellikle insanoğlunu igilendiren olaylarla karşılaştığında anlama ve araştırmaya yönelik istektir. İlk bölümde (A) sözü edilen İmgeleme/Hayal gücü ile ilgilidir. Eğer imgeleme gücü tekrarlanarak elde edilmişse içgörü/sezmeye dönüşebilir. Bütünüyle amaçlanan davranış, insanlık ve insanî koşullar için sempati dolu bir anlayış olarak tanımlanabilir. Herşeyden öte tarih de insanlık kurumlarından biri olarak sınıflandırılır.

— Normal olarak kendi kültürü tarafından onaylanmayan davranışların yorumlarken hoşgörülüdür.

— Değişik inanç, kültür, fizik, nesil ve diğer gruplara ait insanlar tarafından önerilen fikirleri göz önünde bulundurur.

— Bu tip fikirleri tarafsız olarak inceler.

— Değişmeyi insanlık tarihinin normal sürekli bir parçası olarak kabul eder.

2 — Değerler Bilgisi: Bu alt başlıktaki amaçlar, bireylerin hangi değerlere sahip olması gerektiğini önermekten çok, değerlerin insan davranışlarını ve kararlarını etkilediğini, bireyin seçme fırsatının olduğunu ve bu fırsatın zaman zaman kısıtlanabildiğini ve belli değerleri benimseyerek ona göre davranmanın çeşitli sonuçları olduğunu göstermektedir. İstenilen sonuç insan ilişkilerinde değer ve değer yargılarının oynadığı rolün anlaşılmasıdır.

— Gerçek ve değer yargısı arasındaki farkları görür.

— İnsan davranışlarının dayandığı değerleri belirler.

— İnançların, kültürlerin, felsefelerin ayrılmaz parçası olan değerler bütününe belirler.

— Benimsenen belli bir değerın davranışları nasıl etkilediğini ve yol açtığı sonuçları anlar.

— Belli bir durumda bireyin karşılaştığı seçim sınırlılıklarını tesbit eder.

— Bir bireyin değer seçimine etki eden faktörleri tesbit eder.

3 – Mantıkî Yargılama: Tarihsel konularda kanıtların düzgün incelenmesi için gerekli olan süreç, beceri ve yeteneklere daha önceki bölümlerde değinilmişti. Kanıtsal malzemenin uygun bir şekilde değerlendirilmesine yönelik daha ileri bir gelişme ise mantıkî yargılamadır. Beklenen sonuç kullanımının uygun olduğu yerlerde mantıklı yargılamanın benimsenmesi olarak tanımlanabilir.

- Çağdaş durumların karmaşıklığını anlar.
- TV, gazete gibi haber malzemelerindeki ön yargıları belirler.
- Bilgi sağlayan kanıtlardaki boşlukları tesbit eder.
- Tartışmalarda duygusal bir dilden çok nedensel bir dil kullanır.
- Çağdaş durumların yargılanmasını ölçülü bir biçimde yapar.
- Günlük durumlara göre takındığı tavır mevcut kanıtlara ters değildir.

D bölümünde sözü edilen sezme, değer ayrımı ve mantıklı yargılamayla elde edilen tatmin, çalışma ile geliştirilir ve bu alanlarda daha çok öğrenmeyi teşvik edici bir öge olarak çalışır. Başka bir deyişle, bilginin en üstünün ve nedenselliğin anlaşılması ve gücün hissedilmesinin verdiği zevk tepkide bulunma(A) isteğini artırır. Ayrıca tepkide bulunmadan, buna yönelik bilinçlenmeye ve sonrada tanımlanan davranışları benimsemeye yönelik olumlu yaklaşım ve istek kişisel gelişime katkıda bulunur. Bu davranışlar hayat boyu gelişmeye uygun olduğundan, katkıların yalnızca başlangıcı okul yıllarındadır. Bu bölümde belirtilen hedeflerin bir kısmını öğrencinin okul yılları boyunca elde ettiği gözlenirse tarih öğretiminin onların genel eğitimine bir katkıda bulunduğu söylenebilir.